
ANALYSIS OF THE LEXICOGRAPHIC REPRESENTATION OF GERMAN LEXICAL UNITS CONTAINING THE SUFFIXOIDS –WEISE AND –MAßEN

Elena Ivanova Nikolova-Kiskinova

Medical University of Plovdiv, Bulgaria, elena_kiskinova@yahoo.com

Abstract: This research focuses on the German lexical units containing the suffixes *-weise* and *-maßen* as representatives of an open, constantly evolving system occupying an exceptional position in the communication process.

The main goal is to trace their use, determined on the basis of a large digital corpus, and compare them with their representation in the most preferred monolingual and bilingual dictionaries, and carefully analyzing and summarizing the results.

The skilful combination of empirical and comparative methods, quantitative and qualitative analyses contributes significantly to a detailed study of the current lexicographical state and at the same time unequivocally shows the lack of uniform criteria for their selection and inclusion as separate lemmas, as well as the lack of a unified approach to their description in different sources.

The newly created bilingual German-Bulgarian dictionary, containing 732 of these lexical items with their most important features, has been proposed as one of the ways to overcome the existing deficit. It would be good if the more significant lexicographical editions are supplemented with the data from this study, so that the modern tendencies in the language development can be reflected in them.

Keywords: lexical units containing the suffixes *-weise* and *-maßen*, lexicographic review

АНАЛИЗ НА ЛЕКСИКОГРАФСКОТО ПРЕДСТАВЯНЕ НА НЕМСКИТЕ ЛЕКСИКАЛНИ ЕДИНИЦИ, СЪДЪРЖАЩИ СУФИКСОИДИТЕ –WEISE И –MAßEN

Елена Иванова Николова-Кискинова

Медицински университет – Пловдив, ПУ „Паисий Хилендарски“, България,
elena_kiskinova@yahoo.com

Резюме: Настоящата научна работа насочва вниманието към немските лексикални единици, съдържащи суфиксоидите *-weise* и *-maßen* като елементи на отворена, непрекъснато развиваща се система с изключително място в комуникативния процес.

Основната цел е да се проследи употребата им, установена на базата на обемен дигитален корпус, и се съпостави с представянето им в по-важни и предпочитани едноезични и двуезични речници, като внимателно се анализират и обобщат получените резултати.

Умелото комбиниране на емпиричен и съпоставителен метод, количествен и качествен анализ допринася съществено за детайлно изследване на актуалното лексикографско състояние и същевременно показва недвусмислено липсата на единни критерии при подбора и включването им като самостоятелни леми, както и на единен подход при описанието им в отделните източници.

Като един от начините за преодоляване на установения дефицит е предложен новосъздаденият двуезичен немско-български речник, съдържащ 732 от тези лексикални единици с най-важните им особености. Би било добре, ако данните от това изследване бъдат допълнени в по-значимите лексикографски издания, за да могат съвременните тенденции в развитието на езика да намерят своето отражение в тях.

Ключови думи: лексикални единици, съдържащи суфиксоидите *-weise* и *-maßen*, лексикографски преглед

Предмет на настоящото изследване са немските лексикални единици, съдържащи суфиксоидите *-weise* и *-maßen*, като представители на отворена, непрекъснато развиваща се система със значителна роля в комуникативния процес.

Основна цел на научната работа е да установи в каква степен изследваните думи са представени в утвърдени речници и доколко данните, отразени в тях, отговарят на актуалното състояние на езика.

Все пак езикът е жива, постоянно развиваща се система и лексикографските издания трябва да успяват да улавят пулса и да отразяват новостите и промените, съпътстващи това развитие.

Още повече че с помощта на компютърните технологии и възможностите, които те предоставят, лексикографията би могла своевременно много бързо да актуализира своя облик.

Този изследователски процес преминава през няколко етапа:

1. На базата на възможно най-обемен корпус да се проследи фреквентността и лексикалния профил на изследваните думи в процеса на общуване (писмена и устна комуникация).
2. Да се анализира лексикографското състояние към момента и в резултат на емпирично базирано и практически ориентирано изследване да се състави двуезичен немско-български речник, онагледяващ особеностите и употребата на изследваната категория думи.
3. Установените в корпуса единици да се добавят в съществуващи по-често използвани речници като самостоятелна лема, което ще обогати лексикографското им представяне. Това, разбира се, може да бъде само препоръка.

Съчетаването на емпиричен и съпоставителен метод подпомага задълбочения анализ на лексикографските данни за тези думи към настоящия момент в двете неродствени езикови системи.

С помощта на количествения и качествен анализ не просто се регистрира честотата на употреба на изследваните единици, представена чрез цифри, графики и таблици, а и детайлно се проследяват възможностите им да се комбинират по-често и по определен начин с други думи, т.е. установяват се колокациите им в определена комуникативна ситуация, което е от значение за прецизното им лексикографско описание.

Гореописаните методи се използват комплексно, за да се получи възможно най-широкоспектърно изследване.

Обстойният преглед се базира на солиден корпус от ексерпции, създаден с помощта на компютърната (Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. Der deutsche Wortschatz von 1600 bis heute, означаван по-долу като DWDS, и Eurodict, отбелязан като ED) и на класическата лексикография (Lexikon deutscher Modalwörter von Agnes und Gerhard Helbig (H/H), Duden Deutsches Universalwörterbuch, einbändiges allgemeinsprachliches Gesamtwörterbuch (D); G. Wahrig, Das große deutsche Wörterbuch (W); Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache (LaDaF); PONS Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache (PONS); E. Mater, Rückläufiges Wörterbuch der deutsche Gegenwartssprache (M); Muthmann, Gustav, Rückläufiges deutsches Wörterbuch. Handbuch der Wortausgänge im Deutschen (Mu) и др.)

Като база за реализиране на първия етап от изследването се ползва **Дигиталният речник на немски език** (DWDS), създаден по проект на Берлинско-Бранденбургската академия на науките, и съдържащ богата база данни от 1600 г. до днес, организирани в три основни дяла: Речник, Текстови корпуси и Статистическа оценка.

Първата част се основава на няколко речника на съвременния език, като се допълва и преработва от проектната група на Дигиталния речник (DWDS) и на Центъра за цифрова лексикография на немския език (ZDL). Сред тях централно място заема шесттомният Речник на съвременния немски език (PCE/WDG), разработен от Германската академия на науките, който съдържа 60 000 или, ако се добавят сложни думи, 121 000 ключови думи.

Следващата ни стъпка бе да проверим установените форми във възможно най-обемен корпус. Изхождаме от факта, че корпусните изследвания подпомагат изучаването на езика на базата на големи колекции от разнообразни текстове, отразяващи естествената употреба на съответните лексикални единици. Изборът ни се спря точно на дигиталния текстови корпус на DWDS по следните причини:

1. Достатъчно голям обем – обхваща 13 милиарда думи и се състои от два големи подкорпуса: основен и допълнителен, които предлагат голямо количество автентични езикови данни за употреба на съответните единици. Все пак колкото по-често се среща дадена лексикална единица, толкова по-надеждни са резултатите от съответното изследване. Освен това само един наистина обемен корпус може да предостави достатъчно примери за емпирично изследване на някои относително по-рядко използвани форми.
2. Разнообразни по вид текстове – на разположение са текстове от различни области: художествени (28.42%), публицистични (27.36%), научни (23.15%) и текстове с практическа насоченост (21.05%), балансирано представени, както е видно от съответното процентно съотношение.
3. Достатъчно широка времева рамка - от 1600 г. до днес и отново балансирано представяне на текстове от различните периоди (за разлика например от предложените в Das deutsche Referenzkorpus – DeReKo, където основната част от текстовете е ограничена във времевата рамка от 1990 до 2007 г., а само 1,5 % от тях са от периода преди 1900 г.).
4. Осигурен неограничен, безплатен достъп с възможност за цитиране на избраните примери.

Освен това на разположение са и следните типове справочни корпуси, балансирани по време и разпределение на текстовия тип: метакорпуси – комбинация от няколко корпуса за улесняване на

проучвания от различно естество, корпус с ексерпции от големи ежедневни и седмични вестници, уеб корпус с ексерпции от интернет базирани източници и специални корпуси - съставени за различни езикови подобласти.

Огромният лексикален обем позволява да се прави не само количествен, а и надежден качествен анализ.

Третата част на дигиталния речник е от изключително значение за провеждането на лингвистични изследвания – предлага статистическа оценка на думите, представена по три начина:

- чрез диахронна графика на съответната дума, показваща нейната по-висока или по-ниска честота на употреба в съответен времеви диапазон;

- чрез профил на думите, предоставящ в таблична или облачна форма информация за колокациите на съответните лексикални единици (т.е. с кои думи те се комбинират особено често), базирайки се на корпус, включващ почти 3 милиарда думи от национални ежедневни и седмични вестници (Berliner Zeitung (1994–2005), Der Tagesspiegel (от 1996), Die ZEIT (1946–2018)). Това дава възможност думите да бъдат изследвани според тяхната съчетаемост или поносимост с други думи в изречението.

- чрез диахронен колокационен анализ, посочващ промените настъпили в честотата на комбиниране на изследваните единици с други думи в различни периоди – характеристика, която се оказва изключително полезна при съставянето на немско-българския речник и характеризирането на дадена комбинация като остаряла или вече неактуална.

Вторият много важен източник е Lexikon deutscher Modalwörter von Agnes und Gerhard Helbig (Helbig/Helbig 1990), който предлага най-подробната до момента колекция от модални думи (част от които са и изследваните от нас единици), създадена за нуждите на чуждоезиковото обучение. Тук откриваме 128 леми с описаните суфиксоиди, представени подробно с техните семантични и синтактични особености. Наред със значението им тук са предложени техните синоними, антоними, омоними, както и индикация за отношението, което се изразява от страна на говорещото лице. Включени са и примерни изречения, онагледяващи специфичната им употреба в конкретна комуникативна ситуация.

Старателно проведенният анализ показва, че всеки един от цитираните речници предлага различен брой, различни представители на тази група и нееднородна информация за тях.

В DWDS са включени 312 лексикални единици, съдържащи суфиксоида *-weise* и 31 – суфиксоида *-maßen*, в Duden Deutsches Universalwörterbuch – 212 със суфиксоида *-weise* и 11 – със суфиксоида *-maßen*, в Н/Н - 119 форми, окончавачи на *-weise* и 9 на *-maßen*, в Eurodict – 129 думи, окончавачи на *-weise* и 21 на *-maßen*.

Н/Н съдържа 126 от изследваните думи, 60 от които не фигурират в изключително изчерпателния DWDS (като *eigennützigerweise*, *aufmerksamerweise*, *gescheiterweise* и др.), а 52 не присъстват в никой друг речник (*wünschenswerterweise*, *unzumutbarerweise*, *unvorhergesehenerweise*, *unvernünftigerweise* и др.) Трудно е да се предположи какви критерии са прилагани, за да стане дадена дума част от състава на цитираните речници.

Различна е и информацията, предоставена в тях – някои просто поместват тези форми като словесен инвентар, изхождайки единствено от формалните им особености, (E. Mater, Rückläufiges Wörterbuch der deutsche Gegenwartssprache - 61 словоформи със суфиксоида *-weise*, Muthmann, Gustav, Rückläufiges deutsches Wörterbuch. Handbuch der

Wortausgänge im Deutschen – 37 със суфиксоида *-maßen*), без да предоставят каквато и да е информация за тях. Други реагират според проявената от думите фреквентност (DWDS - на базата на статистическите данни). Но и това изглежда не е водещ критерий, тъй като редица думи, показали най-висока честота на употреба според анализирания емпиричен материал от Дигиталния речник (DWDS), не фигурират в Н/Н (*paradoxerweise*, *idealerweise*, *ironischerweise*, *billigerweise* и др.), нито в основни едноезични речници на немски език като Duden Deutsches Universalwörterbuch, Neu Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache Deutsch-Deutsch и PONS Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache (*absurderweise*, *auffälligerweise*, *klarerweise*, *gewohnterweise*, *irreführenderweise* и др.), нито в двуезични немско-български речници. При Н/Н пък откриваме такива, които не са налични в дигиталния, избран от нас, речник, съдържащ най-голям брой от изследваните думи (*höflicherweise*, *günstigerweise*, *leichtfertigerweise*, *eigennützigerweise*, *eingestanderweise*, *aufmerksamerweise*, *gebräuchlicherweise* и др.). Необясним за нас остава факта, че част от тези думи са включени в текстовите корпуси, но не и в речника – за *höflicherweise* в колекцията от текстове намираме 115 ексерпции, за *günstigerweise* – 54, за *leichtfertigerweise* - 41. Други са представени с малък брой примери – *eigennützigerweise* - 1, *eingestanderweise* - 2, *aufmerksamerweise* -3, *gebräuchlicherweise* - 3, което вероятно обуславя решението на екипа да не ги добавя в речника поради показаната ниска честота на употреба.

Какъв е критерият за да фигурира дадена единица като самостоятелна лема, също не е много ясен. Една и съща дума е вписана в някои източници като самостоятелна лема (*erfreulicherweise*, *überraschenderweise*, *üblicherweise*, *verständlicherweise*, *erklärterweise*, *erklärtermaßen* - DWDS), а в други (например LaDaF, 1993)

я откриваме сред производните на съответното прилагателно име (*erfreulicherweise* при *erfreulich*, *üblicherweise* при *üblich*, *verständlicherweise* при *verständlich*, *erklärterweise* и *erklärtermaßen* при *erklärt*) или глагол (*überraschenderweise* при *überraschen*). Всички, включени в DWDS примери, са налични като самостоятелни леми. Някои от първите десет сред модалните думи, показали най-висока честота на употреба в дигиталния корпус, също са самостоятелни леми в част от разгледаните речници (*möglicherweise*, *notwendigerweise*, *normalerweise*, *glücklicherweise* – във всички), а други са посочени като производни на съответната родствена дума. Обръщаме внимание на факта, че дори в един и същ речник липсват единни критерии, мотивиращи избора на една или друга дума от този вид. В LaDaF например липсва *verdientermaßen*, но са включени антонимите му *unverdientermaßen* и *unverdienterweise* при прилагателното име *unverdient*. Аналогично липсват *erstaunlicherweise* и *unglaublicherweise*, но намираме синонима им *überraschenderweise*.

Наред с това информацията относно принадлежност към съответна лексикална категория за една и съща дума в отделни източници е различна: Duden и DWDS категоризират *ausschnittsweise* например като наречие, Eurodict – като прилагателно име; Duden и Eurodict категоризират *brockenweise*, *etappenweise*, *leihweise* като наречие, DWDS – като прилагателно име. *Merkwürdigerweise* и *schlauerweise* фигурират в речниците на Mater и Wahrig без категориална принадлежност, в DWDS – като прилагателно име, в Duden и Eurodict – като наречие, при Хелбиг/Хелбиг – като модална дума. Освен това в един и същ речник (DWDS) 105 думи (от 312) не са съотнесени към конкретен лексикален клас, което обяснява неизяснения статус на почти една трета от включените лексикални единици.

Във всички речници тези думи са преобладаващо класифицирани като наречия.

При Wahrig виждаме ясно разграничаване на видовете според употребата им като местоименни, относителни, въпросителни наречия и модални думи. („Pronominal-, Relativ-, Interrogativ- und Satzadverb.“ „Das Satzadverb bezieht sich auf einen ganzen Satz.“) (Wahrig 2003: 41).

Единствено Хелбиг/Хелбиг категоризират деадиективните образувания, съдържащи суфиксоидите *-weise* и *-maßen*, като модални думи.

В останалите цитирани речници тези лексикални единици присъстват в минимален обем и рядко като самостоятелни речникови статии.

Т.е. в хода на изследването установихме твърде несистемен и непоследователен подход, респ. подбор на разглежданите форми. Това потвърждава необходимостта от изработване на единна концепция, обуславяща състава на словесния фонд по отношение на тази група думи, принадлежността им към съответна лексикален клас и спецификите на тяхната употреба.

За осъществяването на основната цел - а именно съвременните тенденции в развитието на езика да намерят своето отражение в по-значимите лексикографски източници – предлагаме две възможности, изключително ориентирани към езиковата практика:

1/ посредством изработването на двуезичен (немско-български) речник за подпомагане на немскоезичното обучение в България и

2/ посредством допълване и прецизиране на по-значими и предпочитани речници - т.е. реалната непринудена употреба на думите от тази категория, установена на базата на обемен корпус, да обуславя фактическото им включване в словесния състав на по-важни едноезични (немски) и двуезични речници за подпомагане на неносители на немския език от различен произход.

Първата възможност бе реализирана успешно благодарение на огромните ни усилия и задълбочена работа в рамките на една година. Чрез създаването на речника „Kennен wir die *-weise*-Wörter? Und die *-maßen*-Wörter?“ си поставяме амбициозната задача, следвайки тенденциите на съвременното езиково развитие, да допринесем за обогатяване на двуезичната лексикография, което от своя страна би било от полза за нуждите на практическите лингвистични науки: теория и практика на чуждоезиковото обучение, теория и практика на превода и на потребителите на лексикографски издания изобщо.

Речникът е специализиран, дескриптивен – представя описание на установените на база на обемен дигитален корпус лексикални форми с техните особености и възможности за употреба. Характеризира се с методична мотивираност и насоченост към потребителя.

Комбинираща предимствата на традиционния подход (актуалност на речниковото съдържание, включително ненормативна разговорна лексика) и на компютърната лексикография (електронен речник, позволяващ постоянна обратна връзка с потребителя).

Като основен ресурс за изработването на създадения от нас речник се ползва Дигиталният речник на немски език (DWDS), в комбинация със значими представители на класическата лексикография: *Lexikon deutscher Modalwörter von Agnes und Gerhard Helbig (Helbig/Helbig)*, *Duden Deutsches Universalwörterbuch*, допълнен от

Корпуса с литературни източници в оригинал и в превод, и оригинални немски статии от различни области – публицистика, медицина и техника.

Най-важната задача, която си поставяме, е да отразява влиянието на живия език върху лексикографската практика и именно на това се базира концепцията на речника.

В уводната му част са представени функционално-семантичните, структурни, синтактични, когнитивни и комуникативно-прагматични особености на тази категория думи в немския език и възможните им езикови варианти за еквивалентно транслиране на български език в конкретната комуникативна ситуация.

Същинската част предоставя информация за 622 думи, съдържащи суфиксоида *-weise* и 110 думи, съдържащи суфиксоида *-maßen*.

1/ **Словник** – в словесния фонд са включени всички лексикални единици, за които имаме данни от:

► дигитални обемни корпуси (Корпус 1);

► художествена литература от немски и български автори от различни периоди – от 19, 20 и 21 век в оригинал и в превод (Корпус 2);

► по-важни едноезични (немски) и двуезични (немско-български и българо-немски) речници (Корпус 3).

Всички те са езикови знаци със специфично значение и прагматични функции, обуславящи тяхната употреба в процеса на общуване. А тъкмо лексикалното значение е основен критерий за включването на дадена дума в речниците.

2/ **Предназначение** – предвиден е да бъде в помощ на изучаващите немски език с различна степен на езикова подготовка и на други потребители на лексикографски издания.

3/ **Хронологичната употреба** – тук на помощ ни идват средствата на корпусната лингвистика. Както бе споменато, единствено DWDS предлага диахронна статистика по отношение на този фактор, според която става видно дали в предходен период съответната дума е имала по-активна употреба, която постепенно е намаляла, за да може думата да бъде характеризирана като остаряла или неактуална.

4/ **Морфологична характеристика** – за разлика от голяма част от цитираните речници, тук е посочена съответната принадлежност към конкретен лексикален клас.

5/ **Семантични характеристики** – на вниманието на потребителя са предложени: лингвистично значение на български език, синоними, антоними, включително стилистична нюансираност и регионални предпочитания.

6/ **Примери** – приложени са и примерни изречения, онагледяващи съответното значение на изследваната дума в различни комуникативни ситуации.

Изработеният немско-български речник е иновативен и полезен – той представя значителен брой от изследваните лексикални единици и предлага прецизни варианти за тяхното еквивалентно транслиране.

В заключение можем да обобщим следното:

1. Обстойният анализ показва липса на единно виждане сред екипите на цитираните речници дали, доколко и под каква форма да бъдат включени съответните лексикални единици.

2. Новият немско-български речник ще допринесе за обогатяване на лексикографското описание на изследваните думи и ще бъде от полза както в обучението по общ немски език, така и в специализираното обучение по превод, респ. в преводаческата практика.

3. Би било добре, ако резултатите от това изследване бъдат регистрирани в утвърдени лексикографски издания, за да могат съвременните тенденции в развитието на езика да намерят своето отражение в тях.

REFERENCES

- Duffner, R. (2010). Die Satzadverbien im Deutschen. Eine korpusbasierte Untersuchung.
- Helbig, G., & Helbig, A. (1990). Lexikon deutscher Modalwörter. Verlag Enzyklopädie. Leipzig
- Klappenbach, R., & Steinitz, W. (1968). Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache, 1.-3. Band (A - L), Berlin.
- Mater, E. (1965). Rückläufiges Wörterbuch der deutsche Gegenwartssprache, Leipzig
- Muthmann, G. (1988) Rückläufiges deutsches Wörterbuch: Handbuch der Wortausgänge im Deutschen, mit Beachtung der Wort- und Lautstruktur, Tübingen, Niemeyer.
- Wahrig, G. (1968). Das große deutsche Wörterbuch, Gütersloh.
- Duden Deutsches Universalwörterbuch, einbändiges allgemesprachliches Gesamtwörterbuch, 6. überarbeitete und erweiterte Auflage, hrsg. von der Dudenredaktion. (2007). Berlin: Dudenverlag
- DWDS Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. Der deutsche Wortschatz von 1600 bis heute. www.dwds.de
- Eurodict <https://eurodict.com/>
- Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache (1993). Langenscheidt
- PONS Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. (2011).